

Alexander Brody

AKI MINDENKIT SZERETETT

Emlékezés Hunyady Sándorra

*„Akinék az arca nem áraszt fényt,
abból sohasem lesz csillag.”*

(William Blake)

Ignác Rózsa erdélyi színész, későbbi neves író barátjáról, Hunyady Sándorról szóló megemlékezésének ezt a címet adta: AKI MINDENKI SZERETETT. Amennyire ennek az állításnak hitelességét – gyerekkori tapasztalataimból és abból, amit csak később tudtam meg nagybátyámról – meg tudom állapítani, szintiszta igazságot vallott, és nem egy kovásznai asszony elfogultságával írt kollégájáról, akit Kolozsvárt „Pacsirtá”-nak becéztek. Pesten Hunyady Sándort mindenki „Sándorkának” hívta. Acsády Károly szerint ő volt „az egyetlen ember Pesten, akinek nem voltak ellenségei”.

Nem ezeknek a kijelentéseknek a pontosságáról szeretnék most szólni, hanem arról, hogy miként befolyásolta kedvenc nagybátyja azt a kilencéves kisfiút, akiből én lettem. Mert Hunyady Sándor annak idején ellesett példája – viselkedése és gondolkodása – maradandó hatással volt és van rám mindmáig.

Hogy ez a hatóerő miből fakad, azt Sándorka valaki másról írt mondatával tudom legjobban illusztrálni: „...szeretetének és érdeklődésének minden sugara annyira természetes forrásból árad, mint a nap”. Igen! Ezt éreztem én is nagybátyámnál. Hirtelen egy másik ilyen mondata is eszembe jut: „Pusztá közelségétől lovagiasabbnak érezte magát az ember.” Így volt ez nálam is. Az ő közelében, rosszkodás helyett büszkén kihúztam magam, és rá figyeltem. Hunyady Sándor nem azzal „nevelt”, amit mondott. Nem is azokkal a mondatokkal, amelyeket írt, hiszen akkor még nem olvastam egyetlen sorát sem. Harsányi Zsolt még Sándorka életében „csendes, kedélyes, mindennel megbékülő mosolyáról” emlékezett meg. Továbbá azt is írta, hogy: „A humorát szeretem legjobban. Az élet szemléletének az a magasról pillantó derűje az, amelyet majd egyszer mély bölcsességnek fogunk hívni nála. Mi is születethetnék egyéb egy költő és egy színész nagy szerelméből, mint Isten mosolya egy színműíró lelkében?”

Bár minderről fogalmam sem volt, már kilencévesen éreztem, ha a daliás termetét, szüleim által sokszor emlegetett írói tehetségét nem is örökölhetem, azért megpróbálhatok olyan ember lenni, mint Hunyady Sándor. Ennek érdekében azonnal elhatároztam, hogy mihelyst felnövök, szivarozni fogok.

Később, Sándorka halála után, természetesen ennél lényegesebb, meghatározóbb dolgokra is visszaemlékeztem. Érdekes, hogy egy kisgyermek milyen mélyen tudja fel-fogni azt, amit lát és amit abból fontosnak vél; majd mindezt évekkal később képes magáévá tenni. Nem is telt el olyan sok év, amikor Hunyady Sándor KATASZTRÓFA című novellájában ezt olvastam: „Azt hiszem, nagyon természetes dolog, ha az ember az unokatestvérébe szeret bele.” Nagy megelégedéssel és boldogsággal vettem tudomásul nagybátyám jóváhagyó szavait, hiszen addigra már régen úgy hittem, szerelmes vagyok unokanővérembe, Máriába.

Hunyady Sándor viselkedése volt az, ami kislányként a legnagyobb benyomást keltette bennem. Észrevettem és már akkor nagyra becsültem, hogy ő minden helyzetben, mindig, mindenkivel egyformán viselkedik. Állandóan saját magát adja. Márai Sándor írta meg róla, hogy: *„Otthon volt erdélyi kastélyokban, pesti társalgókban, de egészen otthon volt az éjszakákban és a pesti nappal szegényei között. Pincérek, grófok, írók, kis nők, dámák, üledött emberek, egy nagy város így nevezte: Sándorka.”* Minderről, a pesti éjszakákon kívül, annak idején én is meggyőződhettem. *„Mindig udvarias volt, figyelő, kérhetetlenül szemügyrevevő”* – folytatja Márai. Még az utóbbit is képes volt udvariasan, szeretettel tenni. Mert ahogy én akkor észleltem, ő tényleg mindenkit szeretett.

Talán csak saját magát nem szerette eléggé. Ehhez túl szerény volt. El sem tudta képzelni, hogy felérhessen azokra a magasságokra, ahol az őt körülvevő „nagyságok” lebegtek. Többek között éppen a szerénysége miatt is idealizáltam: annyival különbnek tűnt az általam ismert többi embernél. Hogy újra egy Hunyady-novella hasonlatával éljek, szerénységében *„olyan egyszerű és megbízható volt, mint a kenyér”*. (Az akkori kenyér.) Azóta is meg vagyok győződve róla, hogy az igazán értékes emberek viselkedése egyszerű, és ők általában őszintén szerények. Annak ellenére, hogy az ilyen magatartást embertársaik nem kellően értékelik, sőt gyakran gyengeségnek minősítik. A CSALÁDI ALBUM-ot, mely szerintem Hunyady Sándor legjobb hosszú írása, így zárja: *„Anyám után meghalt apám is. Sötétben maradtam, mint egy kis bolygó, amely nagyobb csillagoktól kapta fényét.”* Ő nem csak a szüleit tartotta *„nagyobb csillag”*-nak magánál. Sok-sok más embert is. Az általa tanúsított szerénység viszont korántsem az önbizalom hiányát jelezte.

Cs. Szabó László ezt észre is vette, és meg is írta 1942-ben megjelent cikkében: *„Hunyady olyan őszintén szerény volt, hogy csak az igazság esett jól neki. De amilyen szerény, éppolyan öntudatos is volt; veretlennek tartotta magát a mai magyar novellában.”* Veretlen. Ez a jelző tetszett volna Sándorkának, hiszen nagy kedvencére, a lóversenyre emlékeztette volna. Hunyady Sándort egy időben sokan „félvérnek” csúfolták. De ő telivér volt, a szó legnemesebb értelmében. És egy telivért, ha emberformában tűnik fel, legjobban talán a lóversenyfuttatás hazájának nyelvén, egy angol szóval lehet jellemezni: „gentleman”. Sándorka lényében, stílusában, az élet minden mozzanatában gentleman volt. Az, hogy valaki gentlemanként, udvariasan viselkedik, az magában nem nagy teljesítmény. Akkor válik értékké, ha hozzáadódik minden más benne található értékhez. Így volt ez Hunyady Sándornál. Ez tette nagygyá. Tehetsége, tisztessége, egyszerűsége és bölcs emberszeretete minden megnyilvánulásában érzékelhető volt. A stílus volt maga az ember, az ember a stílus. Ugyanúgy viselkedett az ügétőn, mint vacsorán Bethlenéknél, úgy beszélt a hordárral a Keletin, mint velünk, gyerekekkel a budai villában. Nem csak a beszéde volt egyszerűségében sokatmondó. A hallgatása éppen olyan beszédes volt. Az ember – az én esetemben a gyermek – mérlegelte a szavait, nem félelemből, hanem megbecsülésből. Nem akarta méltatlan szavakkal terhelni azt az embert, aki teljes odaadással, érdeklődéssel figyelt rá. Sándorka *„...minden szó értékét ismerte, a nyelve egyszerű volt. Erdély zamatától ízes. Tele volt emberséggel, tehát a humora csupa megbocsátás”* – jegyezte meg róla Zsigray Julianna.

Amikor meghalt, úgy éreztem, hogy nem csupán szeretett nagybátyámat veszítettem el, hanem valami sokkal fontosabb dolog történt. Pótolhatatlan veszteséget észleltem a világban, de nem tudtam, hogy mi az, hogy minek nevezem. Márai Sándortól kaptam meg a választ sok-sok év elmúltával. Sándorkánál tett utolsó látogatásakor ezt írta: *„Mikor elmentem a szanatóriumból, különös szorongással éreztem, hogy zsenink és prófétánk*

egyre több lesz, de írónk, sajnós, megint eggyel kevesebb.” És nem sok olyan ember születik, mint Hunyady Sándor. Hosszú évek múltán kellett sajnálattal meggyőződnöm arról, hogy zajos, szétbomlott hazánkban alig találhatunk olyan embert, akit mindenki szeret, és aki maga is képes mindenkit szeretni. Vajon melyik mai írónkról tudná Hatvany Lili őszintén elmondani, amit Sándorkáról írt: *„Hunyady Sándor hazánkknak egyetlen írója, kit az összes többi író is szeret. Ebből is látszik, hogy micsoda zseniális ember.”*

Hetvennégy év alatt megjártam a nagyvilágot, megismertem királyokat és hajléktalanokat, de azóta sem találkoztam Hunyady Sándor párjával. Amikor fiam megszületett, őt is Sándornak kereszteltem. Mindenki azt véli, hogy Sandy nagyapám, Bródy Sándor nevét viseli, de én Sándorkának kívántam tisztelegni. Egy Amerikában megjelent könyvemben Sandy születése idején Geoffrey Madan angol író idézem: *„Van-nak pillanatok, amikor majdnem mindent meg tudunk bocsátani egy másik embernek, ha a gentleman lényegtelen tulajdonságát birtokolja.”* Az idézethez akkor ezt fűztem hozzá: *„Lehet, hogy én nem lennék képes Sandynek majdnem mindent megbocsátani, de az biztos, hogy sohasem bocsátanám meg magamnak, ha nem gentleman lenne belőle.”* Természetesen, amikor e szavakat írtam, Sándorka volt a szemem előtt.

Életem során csupán egy dologban nem óhajtottam követni Sándorkát. Ő alapjában véve pesszimista alkat volt, én ennek az ellentéte. Hiszek a saját aforizmámban: *„A jókedv az ember egyéni Paradicsomkertje.”* Ez egy optimista kijelentés, és én ennek alapján próbáltam az életemet élni. Bevallom, nem a logika alapján jutottam erre az elhatározásra. Inkább abból a hitből, ami nekem, Sándorkánál sokkal butább embernek, azt súgja: ha úgyis minden mindegy, akkor hát élvezzük és szeressük azt, ami van, ami jön. Így végül is pontosan oda jutok, ahova Sándorka, de én nem fürkészek, vizsgálgatok annyit, és nem pesszimista, hanem optimista módon próbálok minden élőlényt egyaránt szeretni úgy, mint ő.

Hunyady Sándort halála előtt meglátogatta a szanatóriumban Ignác Rózsa is. Ő így emlékezett vissza Sándorka szavaira: *„...színesen és elsöprő lendülettel beszélt fájdalomról, olyan mohón sóvárogva a halált, mint aki szenvedélyesen szereti az életet. Aminthogy szerette is. Mélységes pesszimizmussal, forrón, okosan, megbocsátó fölényvel, a humor egyensúlyával, sohasem cinikusan, sohasem szentimentálisan”.* Úgy vélem, ritkán található meg az ilyen kiegyensúlyozott bölcsesség földi halandóban.

1940 tavaszán Sándorka Amerikába utazott, hogy meglátogassa ott élő öccsét, Il-ést, és ahogyan ő mondta: *„hogy életképem teljesebb legyen”.* Maradhatott volna az Államokban jólétben, hiszen az *Esquire* című folyóirat folyamatosan közölte írásait, és egy neves kiadó több könyvét is készült kiadni. De Sándorka hazajött, mondván: *„Nem volt kívül beszélgetnem. Huszonöt év kellene ahhoz, hogy amerikaiul úgy tudjak, mint magyarul. A szavak ízéből a gyermekkor sava, borsza akkor is hiányoznék.”* Jómagam immáron majdnem hatvan évét töltöttem Amerikában. Jobban beszélem a nyelvet, mint a magyart, de ugyanarra a következtetésre jutottam, mint Sándorka: szívesebben beszélgetek itthon a barátaimmal magyarul, mint Hawaii szigetén az otthoniakkal angolul. Hiába, Sándorka tudta, és most már én is tudom: az anyanyelv a haza.

Már jóval elmúltam hatvanöt éves, amikor először került a kezembe az a kis tárca, melyet Hunyady Sándor GYERMEKKÖLTÉSZET címen írt rólam hároméves koromban. Persze nem emlékszem az akkori, a napról szóló „poétikus” megnyilvánulásomra. Viszont magamra ismertem, amikor a cikk végét olvastam. Sándorka ezekkel a szavakkal fejezi be írását: *„Mindenesetre valószínű, hogy kevés bankvezérigazgatónak vagy más felnőttnobilitásnak jutna hasonló dolog az eszébe, amikor a lenyugvó napot nézi. Vagy talán éppen azért*

nem szabad túlbecsülni ezt a gyermeki költészetet, mert egy hároméves kislány mondta! Hiszen könnyen lehet, hogy mindenki költőnek születik. Kell hozzá egy kis idő, hogy Isten ajándéka, a képzelet megszavanyodjék bennünk, mint az aludt tej, egészen addig, amíg többnyire azzá az unalmas észjárású egyénné laposodunk, amit úgy hívnak: felnőtt ember.”

Amint már mondtam, hirtelen magamra ismertem. Végre tisztán láttam az óriási különbséget Sándorka és magam között. Hiába próbáltam felnőttkoromban olyanná válni, mint hősöm, Hunyady Sándor. Ő a jó Isten jóvoltából megtartotta az áldott állapotot, és gyermek maradt. Én pedig felnőttem. Sőt, most már meg is öregedtem, és kezd néha kihagyni az emlékezetem – kivéve Sándorkát illetően. Talán Marcus Aurelius mondta, hogy: „Közel az idő, amikor mindent elfeledeksz. Közel az idő, amikor téged mindenki elfeled.” Hunyady Sándort nem lehet elfeledni. Amikor elment, csak azt vitte magával, amit itt hagyott – saját magát. Azoknak az embereknek az emlékezetében, akik jól ismerték, és azokéban, akik csak egyszer találkoztak vele. És mindannyiunk számára az írásaiban. Gondolom, ennyi elég emberből.

Édesanyja, Hunyady Margit halálakor Sándorka ezt írta róla: „...finom kezével halála után is elintézi, hogy legyen számomra egy-két meleg hely, ahol tisztább levegővel szívhatom teli a tüdőmet”. Nos, számomra egy ilyen hely, amikor Hunyady Sándorra gondolok.

Rába György

EMLÉKEIM MÁNDY IVÁNROL

A háború éveiben találkoztunk először, talán 1942-ben. Akkor már ismertem Vidor Miklóst, aki egy napon szóba hozta, van egy nemzedéktárs prózaíró barátja, bemutatna egymásnak bennünket, de alkatunk annyira különböző, hogy korántsem biztos, hogy szót értenénk. Mándy Ivánra gondolt.

Megismerkedtünk, és a barátság egy életen át tartott. Minden kedden hat óraker háromban találkoztunk a Ferenciek terén, és budai sétára indultunk. Beszélgettünk. Természetesen irodalomról. Természetesen nőkről. És ugyancsak természetesen a kiki által látott érdekes figurákról, különös esetekről. Mindketten idősebbek voltak nálam, Miklós egy évvel, Iván éppenséggel hattal, ez az enyémnél sokkal nagyobb élettapasztalatot jelentett zöld korban. Ezért hegyeztem a fületem, amikor nőkről beszéltek. Hódítási fortélyaikat csak fokozatosan ismertem meg, annál is inkább, mert egyik-másik sikerük történetét tamáskodva fogadtam. Iván egyik fogását jóval később észleltem. Fölsegítette egy lány kabátját, aztán, mintha véletlenül, ott felejtette tenyerét a hölgy hátán. Fölvívás keringőre.

Találkozásainkat az én háborús vendégszereplésem szakította meg. Miklós is, Iván is katonaszökevénynek minősült, márpedig a nyilas hadügyminiszter fölkoncolással fenyegette a dezertőröket. Miklóst apja egy szénrakás alá rejtette a pincében, Ivánt leleményes fölmenője a Charité kórházba dugta. De kalandos bujkálásuk előtt még összeállítottak *Betű* címen egy folyóiratot, gondolom, gépírásban, és összeállításukba még egyik versemet is fölvtették. Kórházi élményeiből Iván a következőt mesélte szíve-